

МЕМОРІАЛЬНИЙ КАБІНЕТ-БІБЛІОТЕКА ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА

О. Прицак – професор Гарвардського університету. 1980-ті роки

Людям притаманне бажання пізнавати, а відтак упорядковувати оточуюче середовище, світ видимих речей, а також колективні й індивідуальні духовно-інтелектуальні і психологічно-емоційні досвіди відповідно до розроблених у кожний час ідеальних моделей. У процесі цього впорядкування ми створюємо загальнозрозумілі формули, потім відкидаємо все, що до формул не допасовується. І тоді та чи інша формула перетворюється в недоторканий канон, з якого з часом народжується стійкий міф. Такий міф, а точніше міфи, існували і творяться далі довкола постаті видатного вченого Омеляна Прицака, визначення ролі якого у світовій і українській науці у ХХ столітті лише починається. Деякі з міфів, а точніше ненаукові пропагандистські кліше на кшталт «буржуазний націоналіст», не витримали випробування часом і зникли під тиском державних і геополітичних трансформацій у Європі протягом останніх 30 років. Деякі загальні характеристики вченого, здебільшого спрощеного і «зрозумілого» характеру, залишаються побутовати навіть в академічних колах та в середовищі університетських науковців. Мова йде передусім про усталений погляд на О. Прицака як ученого-сходознавця. При цьому його дослідження в галузі філології, порівняльного мовознавства, всесвітньої історії, історії України, історіографії, історіософії залишаються в тіні його справді вагомих наукових здобутків у царині сходознавчих дисциплін.

Особистість О. Прицака з огляду на загальні тенденції зростання вузької наукової спеціалізації є унікальною завдяки багатогранності його наукових зацікавлень і внеску у декілька галузей гуманітарної науки. Крім того, О. Прицак спростовує загальноприйнятю уяву про образ вченого, основним завданням якого є генерація ідей, стиль життя – усамітнення, а звичним місцем праці – кабінет, архівні та бібліотечні читальні зали й фондосховища. Для його наукової роботи були притаманні всі ці ознаки. При цьому він належав до рідкісного типу вченого, який сполучав і риси кабінетного науковця, і організатора-менеджера-виконавця у сфері академічної науки, в системі університетської освіти різних держав та в діяльності міжнародних наукових установ і форумів.

Глибше пізнати й подекуди «відкрити» О. Прицака як науковця і людину, а крізь призму цього пізнання зрозуміти й історію розвитку української науки у ХХ столітті покликана допомогти наукова спадщина вченого, його бібліотека, особовий архів та меморіально-мистецька колекція, які зберігаються від 2007 року у Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

Фото Юрія ШКОДИ

Збірка рідкісних книжок бібліотечної колекції О. Прицака

Омелян Йосипович Прицак (07.04.1919, с. Лука Самбірського повіту на Львівщині – 29.05.2006, Бостон, Массачусетс, США) – філолог, сходознавець, історик, іноземний член НАН України, член Наукового товариства імені Шевченка, Української вільної академії наук, Міжнародної асоціації українців, почесний доктор університетів та член академії наук різних країн. Майбутній вчений навчався у Львівському, Берлінському і Гьоттінгенському університетах. Його вчителі були визначні польські (В. Котвіч, А. Клявек, А. Шеленговський, Ф. Буяк, Т. Левицький), українські (І. Крип'якевич, Т. Коструба, Я. Пастернак, В. Сімович, А. Кримський) та німецькі (Р. Гартман, Г.-Г. Шедер, А. фон Габайн, Г. Шеель, Б. Шпулер, М. Браун) науковці. Він став ініціатором, засновником, співзасновником і першим керівником міжнародних та українських наукових інституцій, які діють понині, зокрема Societas Uralo-Altaica, Ural-Altäische Jahrbücher, Permanent International Altaistic Conference, кафедри історії України ім. М.С. Грушевського у Гарвардському університеті, Українського наукового інституту Гарвардського університету, Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, Археографічної комісії та її спадкоємця – Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, першої в пострадянський час кафедри історіософії у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. О. Прицак створив власну наукову школу українців (О. Субтельний, П. Магочій, З. Когут, Ф. Сисин, О. Андрієвська), які вперше трактували історію України в широкому всесвітньо-історичному баченні. Вчений ініціював та започаткував масштабний видавничий проект «Гарвардська бібліотека давнього українського письменства», що включає опублікування оригінальних творів, створених на території Русі-України в XI–XVIII століттях. Омелян Прицак – автор багатотомного дослідження «Походження Русі», а також понад 1000 наукових праць (монографії, статті, рецензії, підручники) з філології, лінгвістики, сходознавства, всесвітньої історії, історії України.

Навіть така біографічна довідка енциклопедично-словникового характеру свідчить, що О. Прицак був неординарною особистістю і нау-

ковцем, а відтак і його бібліотечна, архівна і меморіально-мистецька колекція мають наукове, історичне, культурологічне значення в контексті історії і світової, і вітчизняної науки. О. Прицак не був колекціонером у звичному розумінні цього слова. Книжки, в тому числі рукописні і стародруковані, карти, архівні документи і навіть деякі мистецькі речі він збирав насамперед для своєї науково-дослідницької роботи. Вочевидь, що бібліотечна колекція і мистецька збірка містять також художні твори, що відповідали естетичним смакам самого О. Прицака і членів його родини. Це стосується підбірок літературної класики, дитячої літератури, живописних полотен та збірки записів класичної музики.

Колекція в цілому є відображенням не лише професійних інтересів та художньо-естетичних уподобань О. Прицака. Вона відтворює і буквально, і опосередковано мандрівний характер життя вченого, яке хронологічно припало майже на все драматичне ХХ століття. Силою незалежних від нього обставин або свідомим власним рішенням О. Прицак був громадянином п'яти держав – міжвоєнної Польщі, СРСР, Німеччини, США і України. Понад 10 міст різних країн були місцями його відносно постійного перебування (Тернопіль, Львів, Київ, Уфа, Біла Церква, Берлін, Гьоттінген, Кіль, Гамбург, Сіетл, Бостон). У багатьох містах світу він перебував у наукових відрядженнях і туристичних подорожах, звідки вчений зазвичай привозив нові книжки та історико-культурні витвори. Його бібліотека і архів, які він почав свідомо формувати ще за часів навчання у старших класах Тернопільської гімназії, мандрували разом зі своїм власником попри неодноразові втрати, спричинені війною і частими змінами місця проживання. У 2007 році колекція О. Прицака здійснила свою останню подорож – з далекого американського Уелса до Києва для постійного зберігання і використання всіма бажаними. Частина матеріалів колекції, зокрема особисті документи вченого, а також його власні книжки і книжково-архівні матеріали інших науковців повернулися на батьківщину через 60 років мандрів. За 70 років активної наукової діяльності вчений зібрав значну за обсягом та багату за структурним і змістовним наповненням бібліотечно-архівно-мистецьку колекцію, яка містить рукописні твори, друковані видання, історичні джерела, архівні документи та мистецько-культурні пам'ятки з філології, лінгвістики, світової історії, сходознавства, славистики, скандинавістики, археології, нумізматики, філософії та ін.

МЕМОРІАЛЬНИЙ КАБІНЕТ-БІБЛІОТЕКА ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА

Науково-мистецька колекція О. Прицака надійшла до НАУКМА у 2007 році завдяки сприянню Києво-Могилянської Фундації в Америці. На основі колекції того ж року створено і відкрито Меморіальний кабінет-бібліотеку Омеляна Прицака, де зберігаються його бібліотечний і архівний фонди, а також меморіально-мистецькі предмети. Меморіальний кабінет-бібліотека як структурний підрозділ Наукової бібліотеки університету є відкритим для ознайомлення і користування студентів, викладачів, дослідників не лише НАУКМА, а й інших навчальних, академічних і науково-освітніх установ. Одним із головних принципів створення та функціонування кабінету-бібліотеки була і залишається неподільність і цілісність наукової колекції вченого, який розглядав і бібліотеку з книжковим фондом і фондом періодичних видань, і колекцію документів та рукописів, і навіть частину мистецької збірки як єдине ціле. Слідуючи за фондоутворювачем, Наукова бібліотека НАУКМА упорядкувала і систематизувала за типологічними ознаками колекцію таким чином, що користувачі мають можливість при потребі працювати з усіма її складовими одночасно і в одному приміщенні.

Ставлення О. Прицака до своєї колекції простежується від облаштування її приміщення у своєму помешканні у США спеціальними металевими стелажми, модульними шафами, електровентиляційними пристроями для дотримання температурно-вологісного режиму до футлярів для книг і картонних боксів для забезпечення оптимальних

Меморіальний кабінет-бібліотека О. Прицака в
Києво-Могилянській академії

умов зберігання і користування особливо цінних рукописних документів і видань. Усі ці меблі і засоби також перевезені до України і використовуються сьогодні у Меморіальному кабінеті-бібліотеці.

БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД О. ПРИЦАКА

Бібліотечний фонд налічує понад 20 тисяч одиниць зберігання і включає рукописні книги, стародруки, довідково-енциклопедичні видання, наукові монографії, збірники, конволюти, науково-періодичні і пресові видання, каталоги видавництва, багатотомні зібрання творів світової та української художньої класики, художньо-мистецькі альбоми на всіх європейських мовах і більш як 20 східних мовах. Хронологічно бібліотечний фонд охоплює шість останніх віків – XVI–XXI століття. За часом видання, раритетністю, історико-меморіальним значенням більша частина бібліотечного фонду потрапляє під статус рідкісної книги, що спричинює особливі умови її зберігання та користування студентами і дослідниками.

Цінність бібліотечної колекції О. Прицака варто розглядати в кількох площинах. По-перше, бібліотека зібрана одним з визначних вчених світової та української науки XX століття, наукові інтереси якого не обмежувалися однією галуззю знань, а охоплювали однаковою мірою історію, філологію та сходознавство. Відповідно в бібліотечному фонді представлені три великі тематичні групи рукописних книг і друкованих матеріалів. По-друге, бібліотека містить значну частину прижиттєвих видань науковців, мандрівників, авторів мемуарів, письменників. По-третє, частина видань має автографи і дарчі написи видатних вчених світу – гуманітаріїв, українських науковців і діячів мистецтва, які були авторами і дарувальниками своїх творів і праць О. Прицакові. По-четверте, в бібліотеці зібрано тематичні добірки наукових праць одного або низки авторів, які виходили протягом тривалого часу в зарубіжних видавництвах й не надходили до бібліотечних фондів України в 1940-ві–1980-ті роки й тому сьогодні є в одиничних примірниках лише в колекції О. Прицака. По-п'яте, бібліотечна колекція дає можливість вивчати історію книги і книгодрукування в різних країнах протягом шести останніх століть, а також «життєписи» кожного конкретного примірника завдяки провенієнціям, тобто рукописним записам, екслібрисам, печаткам їхніх попередніх власників. По-шосте, книжки незалежно від їх автора та змісту є важливим джерелом для відтворення біографії О. Прицака, оскільки ще зі студентських років він часто позначав на титульному аркуші місце й час придбання книжки. З огляду на те що вчений не залишив розлогих автобіографічних спогадів (за винятком невеликого автобіографічного нарису) і деякі роки його життя, насамперед воєнні, є маловідомими, написи, зроблені в книжках О. При-

цаком, зокрема, в 1939–1946 роках, мають значну біографічну цінність. Наприклад, у бібліотечному фонді зберігається декілька книг із зазначеними О. Прицаком датами і місцем їх придбання «Київ. 3. 5.1.1942» і «Львів. 11.2.1942». Ці написи фіксують також час перебування і виїзду вченого з Києва після безуспішних спроб знайти у Звенигородці або в Києві А. Кримського, для чого 22-літній О. Прицак здійснив небезпечну подорож на початку війни з Тернополя на схід України. Отже книжки містять надзвичайно важливу біографічну інформацію і в цьому випадку проливають світло на те, яким чином О. Прицак, як науковий співробітник київського часопису «Українське слово», уник трагічної долі багатьох співробітників цього часопису та його літературно-мистецького додатку «Литаври», які були заарештовані гестапо і розстріляні в другій половині лютого 1942 року у Бабиному Яру. Написи «Омелян Прицак. Бресляв (Бреслау, нині Вроцлав – Т. С.). 8.7.1944» на трьох працях Михайла Антоновича з авторським автографом свідчать про поїздки та знайомства вченого в час навчання у Берлінському університеті. Такі свідчення біографічного характеру дають можливість простежити деякі періоди життя О. Прицака майже помісячно і тоді мозаїка дат і назв міст складатиметься в струнку хронологію життя вченого. Відтак стають відомими і зрозумілими причини й обставини його перебування у Відні і Празі у 1944 році, у Берні – 1945-го, в Осло і Стокгольмі – у 1982 році, у Парижі – 1988-го тощо.

Найчисельнішою групою бібліотечної збірки є цілеспрямовано зібрана О. Прицаком протягом життя найбільша та найповніша на сьогоднішній день в Україні колекція сходознавчих писемних пам'яток, а саме з тюркології, алтаїстики, монголістики, китаїстики, японістики, юдаїки, історії та культури степових народів, цивілізацій та державних утворень Євразії, ісламістики, а також словників і підручників східних мов. Найдавнішими книжками за часом написання і друкування є саме книги сходознавчої тематики. В колекції налічується 42 примірники рукописних книг арабською, перською, османсько-турецькою мовами, які датуються XVI–XVIII століттями. До них входять поетичні збірки, теологічні трактати, словники, граматики, молитовники, трактати з астрономії, збірка зразків вишуканого стилю в листуванні, історико-генеалогічна збірка зі списками і генеалогією султанів, візирів та кримських ханів тощо.

Збірка стародрукованих книжок, тобто опублікованих до 1830 року, налічує 25 примірників, з яких найдавніше видання датується 1592 роком, а найпізніше – 1826-м. Тематично більшість ста-

Меморіальний кабінет О. Пріцака
в Києво-Могилянській академії

родруків також відображають сходознавчі наукові інтереси їхнього власника. На відміну від рукописних книг, які мають східне походження, стародруки французькою, німецькою, латинською, польською, норвезькою, шведською мовами вийшли у світ у європейських видавництвах, зокрема в Лейпцигу, Франкфурті, Відні, Парижі, Варшаві, Ганновері, Грайфсвальді, Стокгольмі, Упсалі. Збірка включає граматики тюркської, арабської, перської, османотурецької мов, мандрівні описи теренів, народів і культур східної Європи й Азії, дослідження з історії Китаю, Скіфії, Османської імперії, гунів, монголів, тюрків, татар, огляд турецьких джерел з історії Польщі. Написи О. Пріцака на титульних аркушах книжок свідчать про те, що деякі з них учений придбав ще в студентські роки у Львові в 1939 році, інші – в американський період життя, а також під час наукових подорожей Європою.

Найдавнішою друкованою книжкою в колекції є також сходознавча пам'ятка – перше видання праці знаменитого арабського географа, картографа, мандрівника Аль-Ідрісі «Книга стомленого у мандрах по областях», що побачила світ у Римі 1592 року арабською мовою. Книжка є цінною не лише з історико-культурологічного аспекту, а також з меморіального, оскільки її попереднім власником був А. Кримський, про що свідчать написи на титулі і шмуцтитулі самим ученим. Крім того, А. Кримський залишив чимало записів на берегах сторінок книжки, текст яких торкається опису території України, європейських народів, хозар, а також згадуються Київ і Переяслав. Очевидно, що ця унікальна книжка була передана О. Пріцакові Н. Полонською-Василенко у грудні 1941 року разом з іншими матеріалами А. Кримського для подальшого зберігання. Слід також зазначити, що попри вік та довготривалі й далекі мандри, викликає захоплення стан збереженості всіх сторінок, тексту книги, а також шкіряної оправи із золотим орнаментальним тисненням.

З-поміж стародруків є також два видання, які пов'язані з багатотомною працею вченого «Походження Русі» і дослідженням давньої історії скандинавських народів і їх впливу на творення давньої київської держави. Книжки присвячені історії, географії варягів та староскандинавським писемним джерелам, зокрема сагам про Олава Трюггвасона, які були використані О. Пріцаком для написання другого тому «Походження Русі». Це книжки шведського походження, видані у Стокгольмі й Упсалі, а також придбані О. Пріцаком під час його наукової подорожі до Норвегії у 1982 році, про що свідчить напис на титульному аркуші.

У колекції зібрані опубліковані багатотомні комплекси писемних джерел та історичних пам'яток, зокрема «Pomniki Dziejowe Polski», «Полное собрание

русских летописей», «Материалы и исследования по археологии СССР», «Собрание восточных рукописей Академии наук СССР», а також наукові збірники, зокрема, «Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук СССР», «Археографический ежегодник», «Очерки истории исторической науки в СССР», «Documenta Romaniae Historica», «Histoire de la France urbaine» тощо. Численна енциклопедично-довідкова література представлена, зокрема, такими багатотомними академічними виданнями, як «Encyclopaedia Britannica», «The History of Civilization», «The Turks», «Encyclopaedia Judaica», «Islam Ansiklopedisi», «Kulturhistorisk Lexikon for nordisk middelalder», «Советская историческая энциклопедия», «Історія міст і сіл Української РСР», «Краткая литературна энциклопедия», «Энциклопедия "Слова о полку Игореве"» та ін. Найвибагливіший дослідник знайде в колекції численну і різноманітну за типами, тематикою, часом, місцем і форматом збірку словників усіма європейськими та багатьма східними мовами: від академічних багатотомних великоформатних до мініатюрних колекційних видань.

Бібліотечний фонд містить також фундаментальні, зокрема багатотомні, праці з географії, історії та культури різних народів, цивілізацій і держав. Цікавими щодо авторського складу та хронологічних характеристик є збірки монографічних праць і періодичних видань з археології, нумізматики, археографії, генеалогії, бібліографії, мистецтвознавства, книгознавства. Дослідники, що займаються питаннями теорії та методології історії, мовознавства, літературознавства, дослідженням історіософських концепцій, знайдуть в колекції ключові праці мовами оригіналу, а також деякі праці в перекладах англійською, німецькою, російською, українською мовами.

Бібліотечна колекція О. Пріцака має ще одну особливість – в ній зберігаються понад 70 примірників конволютів, тобто сформованих ученим в окремі книжкові блоки невеликих за обсягом друкованих наукових праць – як своїх, так і інших дослідників. Усі конволюти систематизовані О. Пріцаком особисто і для зручності користування на його замовлення оправлені в тверді палітурки з написом загальної назви створеної книги на її корінці. Здебільшого конволюти містять статті з наукових збірників і періодичних видань, брошури, навіть окремі розділи книг, що згруповані вченим відповідно до тем його наукових інтересів, наприклад: «Тюркологія. Лексика», «Монголістика. Лінгвістика», «Тунгуська лексика», «Караїміка», «Історія сельджуків», «Османська дипломатія» тощо. Крім того, частина конволютів згрупована за науковими працями того чи іншого видатного вченого, зокрема В. Бартольда, В. Радлова, В. Spuler, A. Zajączkowski, T. Kowalski, J. Rypka, D. Sinor та ін., а також за науковими періодичними виданнями.

Архівна колекція О. Прицака

АРХІВНА КОЛЕКЦІЯ О. ПРИЦАКА

Архів О. Прицака є своєрідним продовженням і доповненням його бібліотечної колекції. З одного боку, він також віддзеркалює всю багатолітню активну наукову й науково-організаційну працю вченого, а з другого – дає більш яскраву характеристику О. Прицака як особистості, сина, товариша, колеги, дослідника, оскільки окрім наукових матеріалів тут зберігаються його особисті документи, епістолярна колекція, фотографії, збережені ним від юнацьких років деякі архівні матеріали. Крім того, архів, як внутрішня дослідницька лабораторія, характеризує О. Прицака-науковця, який не лише теоретично розумів і усвідомлював значення документів й історичних матеріалів, а який на практиці все своє життя збирав, комплектував, зберігав різноманітні за характером, видом і значенням документи: від вхідного квитка до Всеукраїнського антирелігійного містечка у Києві 1940 року до листа від Нобелівського комітету Шведської королівської академії наук щодо подання кандидатур на здобуття премії, від оголошення про засідання наукового семінару до цінних рукописів інших учених, демонструючи першочергове значення для історії та науки писемного джерела.

Щодо обсягу, змістовного наповнення, різноманіття й видів документів архів О. Прицака можна охарактеризувати як один з найбільших і найцінніших особових архівів вчених в Україні. Кількісні параметри архіву, тематичні комплекси документів та потреба створити оптимальні умови користування архівом обумовили упорядкування архівної колекції у трьох описах, до яких внесено 33 213 документів. Хронологічні межі архіву: VI–VIII століття (ксерокопії текстів тюркського рунічного письма з колекції British Museum) – 2010 р. (документи з відзначення і вшанування пам'яті О. Прицака). При цьому переважна більшість документів архіву походять з XX століття.

Архів містить документи, які відображають усі періоди життя вченого і всі етапи його дослідницької, науково-організаційної, викладацької та громадської діяльності і тому фактично кожна важлива сторінка особистої та науково-творчої біографії вченого представлена архівними матеріалами. В той же час колекція включає документи і матеріали, які відображають усі наукові інтереси, проекти і плани вченого у різних наукових галузях, якими він займався. Науково-творчі матеріали О. Прицака охоплюють авторські рукописи багатьох наукових праць – монографій, статей, рецензій, підручників і навчальних посібників, лекційних курсів, передмов, відгуків на наукові проекти, бібліографій, текстів доповідей, виступів, промов, а також їхні варіанти та чисельні копії. Частина наукових праць, зокрема ранні дослідження вчено-

го, надруковані в 1937–1942 роках у львівських і київських часописах, є раритетними виданнями. В архіві зберігається рукописний збірник поезій О. Прицака під назвою «Ліра. Голос серця. Поезії». Написані у 1935–1937 роках 48 поезій у стилі балади, оди, гімну сповнені щирих емоцій і вічних тем кохання, синівської любові, патріотичних почувань молодого людини, що шукає сенс і покликання свого життя. Серед ліричних поезій є великий акровірш «Історія», в якому перші літери кожного рядка, прочитані згори вниз, утворюють назву вірша:

Іскро Божа, зоре мила!
Сонце, любко дорога!
Ти ще хлопцем вполонила.
О – рабом мене зробила.
Рабом світла пізнаття!
І остану – знай – надалі
Я твоїм, ціле життя!

Ось таким відданим історії бачив себе О. Прицак юнаком і цьому юнацькому захопленню він залишився вірним до кінця життя.

Окрім наукових праць і особистих документів О. Прицака в архіві зберігаються рукописи праць відомих українських вчених, зокрема, Т. Коструби, Л. Білецького, М. Василенка, Н. Полонської-Василенко, Я. Пастернака та ін. Архів включає матеріали також інших архівних колекцій, зокрема дипломатичного архіву Міністерства закордонних справ Франції, департаменту рукописів Національної бібліотеки в Парижі, Шведського державного архіву в Стокгольмі, Британського музею, Російського державного архіву давніх актів у Москві, Російської національної бібліотеки Санкт-Петербурга, Російської публічної бібліотеки ім. М.Є. Салтикова-Щедрина, Східно-європейського дослідного інституту ім. В. Липинського у Філадельфії та ін. У колекції відклалися архівні матеріали інших науковців, а саме А. Кримського, Г. Шедера, Ф. Кренкова, І. Борцака, що творять своєрідні міні-архівні збірки. Особлива заслуга О. Прицака полягає у збереженні рукописних матеріалів, особистих документів і друкованих праць А. Кримського. Наукову значущість цих документів важко переоцінити, оскільки вони містять, зокрема, рукопис неопублікованої праці А. Кримського, присвяченої історії хозар, четвертий відомий у світі (після Лондонського, Паризького і Санкт-Петербурзького) рукописний список «Подорожі патріарха Макарія» П. Алепського арабхристиянською мовою XVII століття.

Архів містить чисельну і унікальну колекцію опублікованих праць інших науковців багатьох країн світу у вигляді відбиток з наукових видань та ксерокопій, які надсилалися їх авторами

Мистецька колекція О. Прицака

О. Прицакові з дарчими написами або виготовлялися для наукової роботи вченого з усіх тематичних напрямів його дослідницької праці.

Епістолярна збірка архіву налічує понад 5000 листів, поштівків, телеграм і записок. Кореспондентами О. Прицака були понад три сотні осіб та установ, зокрема вчені Д. Дорошенко, І. Крип'якевич, Б. Крупницький, Д. Чижевський, О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, Ю. Шевельов, І. Шевченко, N. Baskakov, I. Boba, F.W. Cleaves, G. Doerfer, S. Ettinger, R. Finch, J. Fletcher, D. Fokos-Fuchs, D. Frye, A. von Gabain, T. Halasi-Kun, Sh. Hattori, G. Hazai, H. Inalcik, A. Kappeler, T. Lewicki, G. Németh, N. Poppe, J. Rypka, A. Schimmel, B. Spuler, G.A. Tietze, Togan Zeki Validi, A. Zajączkowski, діячі культури М. Бажан, Д. Павличко, І. Драч, Я. Гніздоський, Л. Гуцалюк, А. Солженіцин, політичні, державні діячі, зокрема гетьман П. Скоропадський, церковні ієрархи, зокрема кардинал Владислав Рубін, патріархи Мстислав Скрипник, Любомир Гузар та ін.

В архіві зберігаються дві так звані класичні колекції – поштових марок і мап. Колекція марок є не лише даниною дитячим збирацьким нахилам і інтересам ученого. Завдяки географічним, хронологічним і поліграфічним характеристикам, вона має історичну і пізнавальну цінність. Колекція мап безпосередньо пов'язана з науково-дослідницькою працею О. Прицака. Вона включає окремі мапи великого формату, тематичні комплекти, а також географічні, історичні, топографічні, туристичні, контурні, автомобільні карти. Колекція містить в тому числі карти М. Seotter 1730–1740 років, 15 мап теренів Близького Сходу та Центральної Азії Картографічного відділення Пруської королівської топографічної зйомки 1916–1918 років, факсимільне видання карти світу Аль Ідрісі (Charta Rogeriana), а також мапи, надруковані у різних видавництвах світу ХХ століття, що мають цінність не лише як самостійна архівна збірка, а й як рідкісний дослідницький матеріал для науковців.

Архів відображає важливі події і проекти світової і вітчизняної науки більш як за півстоліття, в тому числі діяльність відомих університетів світу, міжнародних організацій, проведення міжнародних наукових конгресів і конференцій, створення і діяльність міжнародних наукових організацій, товариств і видавництв. Архів містить унікальні документи з історії української науки за кордоном, в тому числі щодо створення і діяльності українських наукових установ – Наукового товариства імені Шевченка, Української вільної академії наук, Українського вільного університету, кафедр української історії, української мови і української літератури у Гарвардському університеті, Українського наукового інституту Гарвардського уні-

верситету, Канадського інституту українознавчих студій, Українського історичного товариства тощо.

МИСТЕЦЬКА ЗБІРКА

Мистецька складова колекції формувалася О. Прицаком починаючи з 1950-х років і відображає, з одного боку, наукові інтереси вченого, а з другого – його естетичні вподобання. Вона включає предмети декоративного-ужиткового мистецтва, твори живопису і графіки, археологічні та нумізматичні матеріали, а також колекцію платівок і DVD-дисків із записами класичної і народної музики. Як відомо, О. Прицак не формував свою мистецьку збірку цілеспрямовано й системно та не надавав пріоритетного значення жодній з груп мистецьких творів. Деякі твори були придбані у художників і майстрів; інші твори були подаровані їхніми авторами або іншими особами; частина мистецьких і антикварних речей була придбана вченим у численних наукових поїздках до різних країн.

Наукові інтереси О. Прицака, зокрема його сходознавчі дослідження, відображає перш за все збірка декоративно-ужиткового мистецтва, що включає понад 100 предметів, зокрема металеві і керамічні стільниці, глечики, таці, тарелі, підноси, чайники, кухлі, горщики, декоративні вазы. Здебільшого ці твори мають близькосхідне походження, а саме: країнами їхнього створення та побутування є Туреччина, Єгипет, Іран, Ірак. Частина предметів була придбана в Таїланді і Японії. Речі декоративно-ужиткової групи виготовлені зі срібла, міді, олова, різноманітних сплавів, дерева, глини з використанням різних технік, в тому числі лиття, карбування, гравірування, насічки, різьблення тощо. Хронологічні рамки цієї групи охоплюють період ХVІІІ–ХХ століть. На особливу увагу дослідників заслуговують дві металеві стільниці, металевий і керамічний побутовий та декоративний посуд, що окрім типового східного орнаменту, мають викарбувані або промальовані написи арабською абеткою. Крім того, в колекції зберігається срібний кинджал – грузинський різновид кавказького кинджала кама. Руків'я та піхви кинджала художньо оздоблені суцільним рослинним і квітковим орнаментом, виконаним у техніці чорніння і гравірування. Кинджал має напис грузинською мовою, датування, а також клейма майстра, пробірного майстра тощо. Українське декоративне мистецтво представлене декоративними тарелями петриківського розпису, колекцією писанок, дерев'яних різьблених скриньок і тарілок.

Збірка живописних полотен і графічних робіт в основному включає твори художників українського зарубіжжя (Л. Гуцалюк, Я. Гніздоський) та митців з України (М. Бараянц, О. Ворона, О. Петрова, А. Потапенко та ін.), які були сучасниками О. Прицака і з якими він був особис-

то знайомий. Наприклад, з художником, графіком, мистецтвознавцем Я. Гніздовським О. Прицака пов'язували тісні багатолітні стосунки. Саме Я. Гніздовський за підтримки О. Прицака став автором логотипу створеного у 1970-х роках Українського наукового інституту Гарвардського університету. Цей логотип використовується понині на всіх документах, наукових та інформаційно-довідкових виданнях інституту зі стилізованим зображенням Староакадемічного (Мазепино) корпусу Києво-Могилянської академії та гаслом Гарвардського університету латинською мовою «Veritas» (лат.: «істина»). Образотворча колекція О. Прицака включає 11 дереворитів Я. Гніздовського, частина яких добре відома шанувальникам таланту графіка, оскільки їх копії входять до колекцій зарубіжних і вітчизняних музеїв («Дівчина», «Аспарагус в горщику», «Аспарагус в склянці», «Pinoathoxe», «Індик», «Кіт», «Вівці», «Капуста»); низка графічних робіт художника («Frederik Law Olmsted», «Johan Sebastian Bach», «Miser») є менш знаною.

Олійні та акварельні твори неоекспресіоніста Л. Гуцалюка представлені урбаністичними полотнами («Франція», «Місто», «Фрагмент Парижу», «Ніцца») та натюрмортами («Georgenes», «Білий бузок»). Обидва митці поряд з такими українськими художниками, як Я. Геруляк, А. Оленська-Петришин, М. Уран, Ю. Соловий в 1950–1960-х роках творили в Нью-Йорку художньо-творче середовище, початок якому поклали українські поети так званої Нью-Йоркської групи. Твори Л. Гуцалюка і Я. Гніздовського в колекції О. Прицака належать до 1960–1970-х років, коли вчений оселився в США і активно працював з українською громадою над створенням українознавчого наукового центру в Гарвардському університеті. Характер творчих і дружніх стосунків між художниками і О. Прицаком, а також обставини придбання вченим їхніх творів засвідчує також збережене в архіві листування.

Серед творів художників з України слід назвати картини з домінуючою східною тематикою М. Бараянца («Вірменський будинок», «Пастух пасе отару овець біля підніжжя Кавказьких гір», «Гори дихання Кавказу», «Листя в молодих горах кавказьких», «Осінь в Карпатах», «Монастир 15 ст.»), твори О. Ворони (триптих «Середньовічне місто Рим», «На морському березі Криму», «Карпатські гори», «Крим», «Біда навчить», «Морська тварина») та ін. Ці полотна були придбані О. Прицаком після повернення в Україну в 1990-ті роки. Слід зазначити, що за жанровими характеристиками художні твори в основному представлені пейзажами і натюрмортами.

Відомо, що О. Прицак не мав спеціальної музичної освіти, не грав на жодному музичному інструменті і не брав участі у традиційних для Галичини самодіяльних музичних колективах за його юнацьких років. Однак світ музики не був для вченого terra incognita; більше того, він був палким шанувальником і музичного фольклору, і світової музичної класики. О. Прицак сам любив наспівувати пісні та мелодії, особливо ті, що закарбувалися у його пам'яті замолоду. Не випадковою є також вибрана О. Прицаком назва збірки його юнацьких неопублікованих віршів – «Ліра», більшість ліричних поезій якої стилістично («Ой нене-голубко, я маю питання») або безпосередньо назвою і характером («Заспів», «Наш гімн», «Балада») пов'язані з музичним фольклором і музичними жанрами.

Про музичні смаки вченого свідчить колекція музичних записів, яка включає 95 платівок і комплектів платівок, а також близько 100 аудіо- і DVD-записів, зокрема в серії «Шедеври світової класики». Класична музика в основному представлена іменами західноєвропейських композиторів (Й. Бах, Й. Гайдн, В.-А. Моцарт, Л. ван Бетховен, Ф. Шуберт, Ф. Шопен, Ф. Ліст, Ж. Бізе, Й. Брамс, Дж. Верді, Й. Штраус, К. Орф), українських композиторів (І. Воробкевич, О. Кошиць, С. Людкевич, М. Колесса, В. Сімович, П. Майборода, А. Кос-Анатольський, В. Гуцал, Б. Веселовський), російських композиторів (П. Чайковський, М. Римський-Корсаков, А. Аренський, С. Рахманінов, А. Скрябін). Найбільша кількість в колекції – це записи музичних творів П. Чайковсько-

го, Л. ван Бетховена і Ф. Шопена. З жанрової точки зору збірка містить здебільшого твори симфонічної та інструментальної музики, при цьому є також відомі зразки оперної та хорової музики від доби бароко і ренесансу до джазових композицій Дж. Гершвіна і хорової кантати «Карміна Бурана» німецького композитора-експресіоніста К. Орфа.

Цінність колекції записів світової класичної музики полягає також у тому, що тут представлені світової слави музиканти-інструменталісти (С. Рахманінов, В. Горюв, С. Ріхтер, О. Слободяник, Д. Ойстрах, С. Katsaris, Y. Menuhin, Chr. Feras, A. Rubinstein, C. Arrau), співаки (А. Солов'яненко, L. Pavarotti, J. Sutherland), диригенти (H. von Karajan, Eu. Ormandy, Є. Мравінський, Г. Рождественський, Є. Светланов, G. Solti, L. Ludwig), симфонічні, оперні й ансамблеві колективи (Philadelphia Orchestra, симфонічний оркестр Ленінградської державної філармонії, симфонічний оркестр Московського радіо, симфонічний оркестр УРСР, Menuhin Festival Orchestra, Robert Masters Chamber Orchestra, Chicago Symphony Orchestra, Vienna Philharmonic Orchestra, Berliner Philharmoniker, Orchester der Deutschen Oper Berlin, Norddeutscher Rundfunk Orchester Hamburg, New Symphonie Orchestra of London, New York Philharmonic, Wien Philharmonie). Колекцію записів світової музичної класики доповнюють тексти лібрето відомих опер західноєвропейських композиторів, що зберігаються у книжковій колекції О. Прицака.

Колекція містить також записи української народної музики у виконанні творчих колективів і солістів з України і зарубіжжя, а саме оркестру народних інструментів Музично-хорового товариства УРСР, Державного народного хору України, Черкаського державного народного хору, Державного Закарпатського народного хору, тріо бандуристок (М. Голенко, Т. Гриценко, Н. Писаренко), Українського хору бандуристів за участі В. Божика і Г. Китастого та ін.

Повернувшись в Україну на початку 1990-х років і поринувши у вир відродження української академічної науки, вільної від ідеологічно-пропагандистських нашарувань, О. Прицак на одному із засідань президії Академії наук, присвяченому 120-літтю від дня народження його вчителя А. Кримського, виголосив як одне з першочергових завдань академії – видання повного зібрання праць і створення інтелектуальної біографії вченого. Ці завдання сьогодні є актуальними щодо самого О. Прицака. Першочергове значення у вирішенні цих завдань має бібліотечно-архівно-меморіально-мистецька колекція вченого у НаУКМА. Своє ім'я О. Прицак в історії викарбував принаймні у двох площинах: своїм внеском у світову і вітчизняну науку та зібраними ним пам'ятками історії, культури, мистецтва, які а priori визначають його бібліотеку, архів та мистецьку збірку як історико-духовне надбання світової і української науки та культури.